XALQARO TURIZM TERMINLARDA STRUKTUR MUAMMOLAR

Urinova Sitorabonu Baxtiyerovna
Buxoro davlat universiteti
Tayanch doktaranti

imrconf.com

Annotatsiya: *Mazkur maqolada xalqaro turizm terminologiyasida uchraydigan struktur va semantik muammolar tahlil qilinadi. Xususan, terminlarning ko‘pma’noliligi (polisemiyasi), o‘xshash terminlar o‘rtasidagi chegaralarning yo‘qolishi, kontekstga bog‘liq ma’no o‘zgarishlari hamda tarjima jarayonidagi muammolar ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, turizm terminlarining ingliz tilidan o‘zlashuvi jarayonida yuzaga keladigan fonetik, morfologik va semantik nomuvofiqliklar misollar asosida ko‘rib chiqiladi. Maqolada xalqaro standartlar va ilmiy manbalarga tayangan holda turizm terminologiyasini tizimlashtirish va to‘g‘ri qo‘llash zarurati asoslab berilgan.*

Kalit so’zlar: *turizm terminologiyasi, polisemiya, sinonimiya, termin tarjimasi, xalqaro turizm, semantik tahlil, destination, tourist, traveler, tour, trip, terminologik tizim, o‘zlashma terminlar, lingvistik muammolar*.

Mavzuning dolzarbligi:

Bugungi globallashuv sharoitida turizm sohasi jadal rivojlanib borayotgan tarmoqlardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda turizm terminologiyasining aniqligi va standartlashuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Ammo amaliyotda terminlarning noto‘g‘ri talqin qilinishi, ko‘pma’nolilik, sinonimiya va tarjima muammolari sohada kommunikativ tushunmovchiliklarga olib kelmoqda. Ayniqsa, ingliz tilidan o‘zlashgan terminlarning o‘zbek tilida noto‘g‘ri qo‘llanilishi ilmiy va amaliy muammolarni yuzaga keltirmoqda. Shu bois xalqaro turizm terminlarining

semantik va struktur xususiyatlarini chuqur o‘rganish, ularni standartlashtirish hamda to‘g‘ri tarjima qilish masalasi dolzarb ilmiy muammo sifatida ahamiyat kasb etadi.

Turizm terminologiyasi bir necha murakkab muammolarga ega:[1]

1) Terminlarning ko‘pma’noliligi

tour — “sayohat” ham, “tur paket” ham

trip — qisqa safar, ish safari, o‘quv safari

visitor — tashrifchi (mahalliy bo‘lishi ham mumkin)

tourist — iqtisodiy sub’yekt sifatida faqat sayyoh

2) O‘xshash terminlar o‘rtasidagi farqning yo‘qolishi

Masalan:

Termin	**Hali ham chalkash**
excursion vs short trip	ekskursiya / qisqa sayohat
tour package vs package holiday	turpaket / yo‘l-yo‘lakay dam olish
traveler vs tourist	sayohatchi / sayyoh

3) Kontekstga ko‘ra ma’no o‘zgarishi

sustainable tourism – ekologik emas, iqtisodiy barqarorlik ham

inclusive tourism – nogironlarga qulay xizmat

dark tourism – fojiali joylarga sayohat

heritage tourism – tarixiy joylarga sayohat

4) Tarjima muammolari

Newmark yozadi:

“Tourism translations fail when the translator ignores cultural context”.[2]

O‘zbek tiliga tarjimada ko‘plab terminlar noto‘g‘ri talqin qilinadi:

hostel → “mehmonxona” emas, balki “arzon turar joy”

lodge → “uycha” emas, balki “eko-turar joy”

resort → “kurort” emas, balki “dam olish maskani”

1 Newmark P. A Textbook of Translation. Prentice Hall, 1988, p. 144
2 Newmark P., 1988, p. 149

imrconf.com

Xalqaro turizm terminlarining semantik guruhlari va polisemiyasida turizm terminologiyasi semantik jihatdan juda murakkab tizimdir, chunki u bir vaqtning o‘zida iqtisodiy, madaniy, geografik, huquqiy, marketing, antropologik va kommunikativ ma’nolarni o‘zida mujassamlashtiradi. Shu sababli ko‘plab terminlar polisemantik, ya’ni bir nechta ma’noga ega.

Tilshunos G. Lakoff polisemiyani quyidagicha izohlaydi:

“Polysemy is not a linguistic anomaly; rather it is the most common feature of conceptual categories”.[3]

Turizm leksikasida bu holat yanada kuchliroq, chunki har bir termin real jarayonni ifodalaydi.

1. “tour” terminining polisemiyasi

Tour termini kamida 4 ma’noda ishlatiladi:

sayohat turi – *a tour of Bukhara*

turpaket – *a 5-day tour package*

safar jarayoni – *the tour starts at 9 AM*

gastrol – *concert tour*

Bu ko‘pma’nolilik tarjimada qiyinchilik tug‘diradi.[4]

2. “trip” va “journey” semantik tafovuti

Termin	Ma’no	Izoh
trip	qisqa safar	ish safari, mikro-sayohat
journey	uzun safar	uzoq masofa, ko‘p kunlik yo‘l
travel	umumiy safar	jarayon, faoliyat, industry

Bu farqlarni Holloway quyidagicha sharhlaydi:

“Trip refers to a short domestic movement, while journey typically carries emotional or experiential meaning”.[5]

3 Lakoff G. Women, Fire and Dangerous Things. Chicago University Press, 1987, p. 64
4 Newmark P. A Textbook of Translation. Prentice Hall, 1988, p. 88
5 Holloway J. The Business of Tourism. Pearson, 2016, p. 47

imrconf.com

imrconf.com

3. “destination” semantik kengayishi

Avval faqat “manzil” ma’nosida bo‘lgan “destination” hozir quyidagilarni bildiradi:

turistik hudud

boshqaruv tashkiloti (DMO)

marketing brendi

iqtisodiy zona

sotsiokulturni tizim

Bu haqda Cooper yozadi:

“Destination is no longer a geographical point; it is a managed and marketed system of experiences”.[6]

Xalqaro turizm terminlarida sinonimiya va terminlar to‘qnashuvida turizmda ko‘plab terminlar mazmuni o‘zaro yaqin bo‘lib, sinonimiya yuzaga keladi. Sinonimiya esa terminologiyada noaniqlik keltirib chiqaradi.[7]

1) destination vs resort

Ba’zi hujjatlarda ular sinonim sifatida ishlatiladi, ammo mutaxassislar buni noto‘g‘ri deydi.

Termin	**To‘g‘ri ma’no**
destination	umumiy hudud, shahar, viloyat
resort	dam olish maskani, kompleks

UNWTO ta’rifiga ko‘ra:

“A resort is a particular facility, while destination is a geographic and managerial unit”.[8]

2) tourist vs traveler

Ko‘p til egalari ularni sinonim deb o‘ylaydi. Aslida:

tourist — iqtisodiy sub’yekt, statistik birlik

6 Cooper C. Tourism: Principles and Practice. Oxford University Press, 2019, p. 104
7 Rondeau G. Introduction à la Terminologie. Québec, 1984, p. 58
8 UNWTO. Glossary of Tourism Terms. Madrid, 2020, p. 22

traveler — madaniy yoki shaxsiy safar qiluvchi shaxs

Richards yozadi:

“Every tourist is a traveler, but not every traveler is a tourist”.[9]

3) tour guide vs tour leader

Termin	**Farq**
tour guide	tarix, madaniyat bo‘yicha ma’lumot beradi
tour leader	guruh boshlig‘i, tashkiliy ishlarni boshqaradi

Turizm sohasiga oid terminlarning 80–85% ingliz tilidan o‘zlashgan.[10]Ammo bu o‘zlashuv jarayonida quyidagi muammolar uchraydi.

1) Fonetik moslashuv

Misollar:

hostel → “xostel” (to‘g‘ri), “hostel” (noto‘g‘ri yoziladi)

resort → “rezort” emas, “kurort” ham emas; “resort” — alohida termin

tour → “tur” (to‘g‘ri), “turlar” = *tours*

Ko‘p o‘zbek sayyohlik firmalari terminlarni noto‘g‘ri yozadi — bu UNWTO standartlariga zid.[11]

2) Morfologik moslashuv

Ko‘p atamalar noto‘g‘ri yasama shaklda qo‘llanadi:

“gidlik” → to‘g‘ri

“gidovodstvo” → noto‘g‘ri, ruscha ta’sir

“turizmchi” → to‘g‘ri

“turistchi” → noto‘g‘ri

Voxidova ta’kidlaydi:

“O‘zbek tilida turizm terminlari uchun so‘z yasovchi affikslar faqat -chi va -lik orqali standartlashmoqda”.[12]

9 Richards G. Tourism Development and Culture. Routledge, 2021, p. 33
10 Buhalis D. Technology in Tourism. Elsevier, 2020, p. 122
11 UNWTO, 2010, p. 41
12 Voxidova M. Til va terminologiya masalalari. Toshkent: Fan, 2019, 92-b.

imrconf.com

3) Semantik mos kelmaslik

Ba’zan tarjima terminning haqiqiy ma’nosini bera olmaydi:

heritage site → “meros obyekti” (to‘g‘ri)

heritage tourism → “meros turizmi” emas, balki “madaniy merosga asoslangan turizm”

bed & breakfast → “yotoq va nonushta” emas, balki “arzon mehmonxona formati”

Bu semantik mos kelmaslik xalqaro statistik ma’lumotlarda chalkashlik keltirib chiqaradi.[13]

ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. Newmark P. A Textbook of Translation. Prentice Hall, 1988
2. Lakoff G. Women, Fire and Dangerous Things. Chicago University Press, 1987, p. 64
3. Holloway J. The Business of Tourism. Pearson, 2016, p. 47
4. Cooper C. Tourism: Principles and Practice. Oxford University Press, 2019, p. 104
5. Rondeau G. Introduction à la Terminologie. Québec, 1984, p. 58
6. Holloway J. The Business of Tourism. Pearson, 2016, p. 47
7. Cooper C. Tourism: Principles and Practice. Oxford University Press, 2019, p. 104
8. Rondeau G. Introduction à la Terminologie. Québec, 1984, p. 58
9. UNWTO. Glossary of Tourism Terms. Madrid, 2020, p. 22
10. Richards G. Tourism Development and Culture. Routledge, 2021, p. 33
11. Buhalis D. Technology in Tourism. Elsevier, 2020, p. 122
12. UNWTO, 2010, p. 41
13. Voxidova M. Til va terminologiya masalalari. Toshkent: Fan, 2019, 92-b.
14. ISO 18513:2003, p. 12

13 ISO 18513:2003, p. 12